

BESZÉLGETÉS GÖNCZ ÁRPÁDDAL

A Karinthy Frigyes Gimnáziumban

Bognár Anikó: Nagyon örülünk, hogy szakított időt Elnök Úr, és megtisztelte a Karinthy Frigyes Gimnáziumot. Ma 2001. szeptember 12-e van. Ha ez a látogatás bármikor máskor történt volna, biztosan egészen másképp kezdődhetne a beszélgetés. Ma csak ezzel a kérdéssel lehet kezdeni: Elnök Úr, hogy látja a tegnapi amerikai eseményeket? Mint magánember, mint politikus, mint nagy tapasztalatú vezető. Ossa ezt meg velünk, kérem szépen!

GÁ: Egyfelől túl közel vagyunk, másfelől azt tudom mondani, hogy nagyon meg voltam döbbenve, és nagyon szíven ütött ez az egész. Egyetlen egy dolgot tudok biztosan, hogy Amerika fel fogja dolgozni az eseményt, és helyére teszi, hamar. Egy aljas késszúrás az ember hátába engem meg tud ölni, a családomat tönkre tudja tenni, de egy várost, vagy akár egy utcát már nem tud tönkretenni. Mindez, ami történt nagyon hosszú utánagondolást fog igényelni. Mindezek a feszültségek, amik ezt kiváltották, éltek a tudatunkban, valahol benne volt a levegőben. A kiéletlen, levezetetlen és megoldatlan feszültségek általában valahol ki szoktak robbanni. Ami történt, az a gyöngébb bosszúja volt az erősebbel szemben. Mondjuk, már a módja is eleve tükrözi az erőviszonyokat. Ez, őszintén szólva, a történeteket nem veszélyesebbé, hanem szánalmasabbá teszi, és elgondolkodtat bennünket. A végiggondolás áll előttünk. A fejlett és a fejletlen országok kérdését és a szolidaritás kérdését kell végiggondolnunk. A mérleget megvonni nem tudom, a döbbeneten és a sajnálaton kívül. Még nem tartunk a tanulságok levonásánál. Amit én kérek tőletek, hogy magatokban dolgozzátok fel az egészet, mégpedig az elkövető szemszögével is és az áldozat szemszögével is, mert mindennek oka van. Oka van egy késszúrásnak is, és oka van annak, hogy kibe vágják bele a kést. És hogy tulajdonképpen ki egy ilyen irtózat eseménynek a valóságos áldozata, az nem biztos, hogy csak az, akikre rászakadt a ház. Esetleg az egész emberiség, esetleg az Egyesült Államok, esetleg a Közel Kelet, esetleg a fejlett országok és a fejletlenek együttélése, nem tudom megmondani. Egy biztos, hogy a világ eddig adott egyensúlyát ez az esemény felborítani nem fogja. De nagyon messzemenő gondolkodásra, és mondjam azt, hogy gondolkodásunk korrigálására is rá tud bennünket kényszeríteni.

BA: Nagyon szépen köszönjük, hogy elmondta nekünk a gondolatait erről a tragédiáról. - Amikor készültem erre a beszélgetésre, megkérdeztem diákokat, tanárokat, hogy mit szeretnének hallani Öntől, Önről, az államelnökről, az

íróról, a fordítóról, a magánemberről. Angolórán is, és ők persze rövid, velős kérdéseket tettek fel.

GÁ: Akkor mondja angolul.

BA: Was it hard to be a president? Nehéz volt elnöknek lenni?

GÁ: Nehéz.

BA: Itt jön aztán a tanári kérdés, hogy: De miért?

GÁ: Nézzétek gyerekek, egy királyfi hat éves korától kis karddal az oldalán az apja mellett izeg-mozog, csákó és tizenkét kitüntetés van rajta és minden más, és annak tudatában van, hogy holtáig, ha nem lesz háború, vagy nem hal meg vakbélgyulladásban, akkor ezt kell csinálnia. Egyszerre tanul német nyelvet, franciát, angolt és még ki tudja mit a saját anyanyelvén kívül, aztán elvégez félig három egyetemet, államigazgatást, feltehetőleg katonai tudományokat, satöbbit, utána kiképzik pilótának, tengerésztisztnek, és aztán, az apja után, az oldalán egy kedves nővel mosolyog, és végigcsinálja azt a protokollt, amibe lényegében semmi beleszólása nincsen. Nohát, én nem álltam az apám oldalán kis karddal, ezt nem éltem át, hanem belekerültem az elnökségbe az országnak az egyik legnehezebb korszakába és fordulója után, anélkül, hogy álmodtam volna, hogy én valaha köztársasági elnök leszek. A dolgoknak a természetéből teljesen dilettánsul erre, fogalmam sem volt, hogy mit kell csinálni. Én mindvégig úgy éreztem, hogy időnként vállalni kellett olyan döntéseket is, amellyel az ember nem értett egyet. Egy valamit nem lehetett, hogy egy átmeneti korszakban az ország előtt mindenfelé meredő gyűlöletfalak válasszák el a sérült embereket a nem sérültektől, a változás nyerteseit a változás veszteseitől. Egy kötelezettsége van az embernek, hogy megmaradjon embernek. Nagyon jó, ha valaki végigéli a társadalom minden rétegének az életét, tudja, hogy milyen mezítlábasnak lenni, börtönben is lenni, mert tudja, hogy milyen is az. Hazudnék nektek, ha azt mondanám, hogy most kipihent vagyok, nem vagyok az.

BA: Tudjuk, hogy Ön nemcsak politikus, hanem író is. Melyik inkább?

GÁ: Fogalmam nincsen. Az egyik következik a másikból, a másik következik az egyikből.

BA: Ha már iskolaépületben vagyunk, hadd kérdezzek az iskoláiról. Milyenek voltak, milyen emlékeket hagytak, lidércnyomászerűeket, vagy kellemeseket?

GÁ: Az elemiről abszolút jó emlékeim vannak, megítélésem szerint a négy elemiből éltem a nyolc évig a gimnáziumban. A középiskolám budai középiskola volt. Volt közöttünk, aki Mercedesszel járt, de csak egy, butus

gazdag ember, volt, akinek az apja államtitkár volt, neki előjogai voltak az iskolában, volt, aki nyáron megtanulta az egész következő évi anyagot, és utána jobban tudta, mint a tanárunk. A kor ellentmondásos volt, a társadalmi környezet is az volt, ez volt az iskolában is.

BA: Ha saját műfajain belül választania kellene Elnök Úrnak, tulajdonképpen melyiket szereti a legjobban, hiszen írt elbeszélést, drámát, regényt, melyik a kedvenc, vagy mindegy?

GÁ: Semmiképpen sem mindegy, az ember azt írja, amit a helyzete parancsol neki, mindegyiknek más a követelménye. Nézze, én tíz évig beszédet írtam. No, itt kellett egy új műfajt csinálni. Egy olyan műfajt, ami egy egyetemi tanár számára mond valamit, és amit Kovács Mária néni tökéletesen ért. A feleségem olvasta el először, és azt mondta, hogy sok a vessző benne, és kevés a pont. Én ilyenkor általában felháborodtam, de igaza volt. Idegen szó pedig nem lehet a szövegben. Na most, ha úgy beszélsz, hogy az mindenkihez szóljon, függetlenül attól, hogy hány osztályt végzett, mi az érdeklődési köre, és azt bárki nem érti, akkor el se kezd. Ha az ember egy mondatban kétszer használja azt, hogy heurisztika és paradigma, utána ne is mondja tovább. Tehát ez a műfaj alapvetően más, mint a többi. Amit ebben csináltam az maradandóbb, mint amit a többiben, mert ebben semmi művészkedés nincs, csak egyetlenegy van, hogy amit mondasz, és amiről meg vagy győződve, azt úgy fogalmazd meg, hogy mindenki értse, és a magáénak érezze. Ez komoly kihívás, mert az ember a visszajelzést is megkapja. Nem tudom. Mindenesetre a legérdekesebb kísérlet ez volt.

BA: Nem véletlenül olyan sikeresek a beszédei...

GÁ: Ne mondja azt, hogy sikeresek, érthetőek.

BA: Erre szokták azt mondani, hogy ahhoz képest, hogy politikai beszéd...

GÁ: Ahhoz képest, hogy politikai beszéd, nem is egészen hülye, ebben igaza van.

BA: Ahhoz képest - élvezetes, ezt akartam mondani. Ebben az iskolában nem lehet kihagyni fordításaival kapcsolatos kérdést, meg különben sem, gondolom. Nagyon sok könyvet fordított az angol-amerikai irodalomból. Meglepett, hogy milyen sokféle szerzőtől. Hogy történt a választás, miért pont a Frankenstein, miért pont a Gyűrűk urát, miért pont az Eastwick-i boszorkányokat?

GÁ: Édes, nagyon egyszerű: mert az Európa Kiadó hamar megtanulta, hogy megveszik 35.000 példányban, amit fordítok, következésképpen, amit el akartak adni 35.000 példányban, de nem valószínű, hogy lesz második kiadás, azt

nekem adták. Én szívesen fordítottam nehezét, volt az embernek sikerélménye. Hogy ezt a sikerélményt más angol-amerikai úriemberek rovására szereztem magamnak, az más kérdés. Nézze, ez egy fura szakma. Kétszer, tíz közül kétszer, lábujjhegyre áll a szöveg, és nyolcszor nem áll lábujjhegyre. Itt van Faulkner, aki nagyon nagy író. Magyarországon még azt tanultuk, a magunk idejében, hogy a magyar stílus az egy hosszú mondat, két rövid mondat. Ez egy marhaság, ezt Pintér kitalálta annak idején, ezt tanították nekünk, és jött Faulkner, aki valóságos harmincöt soros mondatokat írt. No, itt telibe találtam, mert valamennyi. Ez tényleg fordítás volt, mert hát az angol mondatszerkezet és a magyar, tudja, hogy alapjában más. Én már többet nem fogok fordítani, én az életemből annyit adtam angol és amerikai úriembereknek, meg ausztráloknak, hogy nekem ennyi elég.

BA: És Faulkner volt a kedvenc?

GÁ: Nem tudom, talán a legjelentősebb, mert annak volt a magyar irodalomtörténetben jelentősége, a hosszúmondatnak, amit megcsináltunk, amit ma már mondjuk ABC-ként kell tudni egy fiatal írónak. Egy percig nem vagyok benne biztos, hogy még tudnék fordítani valakit, bár a tapasztalatom az, hogy az idős fordító általában fiatalabb, mint a fiatal fordító, mert több nyelvet ismer. Abban a pillanatban, hogy az ember a kezébe vette a fordítást, a szöveget, már tudta, hogy hányban íródott, és milyen eredetű a fiúnak az ismerete, aki fordította. Egy fiatal fordító, aki nem tanult Bibliát, az nyugodtan leírta a „pusztába kiáltott szó”-ra, hogy a „sivatagba kiáltott hang”. Ezért jobb, hogy ha az ember öreg, mert akkor ezt is ismeri, meg azt is ismeri. Egy bizonyos idő múlva viszont elhülyül, és akkor már ne fordítson.

BA: Hogyan kezdett Elnök Úr fordítani?

GÁ: A börtönben volt egy fordítóiroda. Három évig dolgoztam én ott. A Belügy számára fordítottunk. Biztos hallottátok a hírét annak, hogy volt egy belügyi számizdat, hogy ha valamit el akartak olvasni, akár a legfelső politikai vezetés, akkor nyelvtudás híján, főleg, ha nem oroszról volt, akkor lefordították, és ez számozott példányokban jelent meg. A második világháború alapműveit fordítottam, Churchillt is. No, ez nagyon jó iskola volt. Akkor a másik téma, amiről sokat fordítottam az a gerilla háború taktikája és stratégiája, védekezés és támadás. Ha valaki földalatti mozgalmat akar tervezni, forduljon hozzám, kitűnő tanácsokat tudok adni. Ott csupa kulturált ember volt, oda az őrt nem engedték be, mert veszélyes dolgokat fordítottunk, meg úgyis életfogytra voltunk ítélve, nem voltunk veszélyesek. Következésképpen Szabad Népet nem olvashattunk, de a The Times-t rendszeresen. Mikor kijöttem, sokkal tájékozottabb voltam például a karibi válságról, mint a kintiek. Ott tanultam én. Nagyon jó együttes volt, Bibó is ott fordított, Mérei Feri is, Kardos. Azzal tudtunk dicsekedni, hogy két Kossuth-díjas is volt a fordítóirodán. Szórakoztunk is, meg kell nektek

mondanom. Ha volt egy törvénytörési orvostan szöveg, akkor valami módon bele kellett írni, úgy hogy ne lehessen észrevenni, hogy 'kolbaji féle nikkelsoros kukoricavetés'. Ha ezt nem lehetett észrevenni, mert beleilleszkedett a dologba, akkor jó volt a fordítás, mert el tudta az ember dolgozni. Ugyanez: egy bűnügyviteli könyvbe beleírni azt a kifejezést, hogy 'mélabú', ez is szép volt. Úgyhogy eljártunk vele, érdekes volt, és megtanult vele az ember angolul, legalábbis irodalmi szinten. Mikor kijöttem az Európa Kiadónál jelentkeztem, a Fordító és Fordításhitelesítő Irodában. Magyar hagyomány, hogy egy értelmiségi, ha kijön a börtönből, azt hagyják fordítani. Túlfizetni nem szabad, tizenkét órát dolgozik, hogy eltartsa a családját, utána nincs ideje megírni a saját gondolatait, tehát rendkívül hasznos egy diktatúrának, ha fordíttatnak valakivel, mert a fordított könyvet előtte már el lehet olvasni eredetiben. Másrészt pedig az amerikai irodalom volt abban az időben a legnépszerűbb, nemcsak azért mert jó írók, hanem mert minden valamire való jó író a saját országának a társadalmát kritizálja, tehát az amerikai társadalomkritika itt hiteles volt. Ha orosz kritizálta az amerikai társadalmat, az nem volt hiteles. Amerikai kitűnő, esetleg Nobel-díjas író szidta az amerikai társadalmat, és még meg is vették százezer példányban, ennél jobbat elképzelni nem lehetett. Ennek voltunk mi, jobb értelmiségiek a haszonélvezői. Jobb rendszer volt, mint Csehországban, ahol az értelmiségivel a kiszabadulása után zsákoltattak. Este én is fáradt voltam, de élveztem, hogy jó írókat olvastam.

BA: Hát ilyen hasznos is lehet a börtön. – Most sajnos csak ennyire futja az időből. Nagyon szépen köszönjük, hogy eljött hozzánk! A legjobbakat kívánjuk Önnek.